

Hoogleraar Jan Rotmans: 'Het is tijd om de bestaande macht te breken'

In deze serie **Spraakmakers** gaat Verkeerskunde op zoek naar 'nieuwe denkers'.
Deel 8: Jan Rotmans

'Ja maar..'. Professor in transitiekunde Jan Rotmans hoort niet anders. En daar is hij goed klaar mee. 'Nederland zit vol met 'ja-maar-denken'. En 'ja maar' dooft alle energie.' Hokjes denken? Daar is hij eveneens wars van. 'Ik verbaas me er nog steeds over hoeveel mensen smal denken. De economische benadering heeft op veel gebieden de overhand, zelfs het verkeer en vervoer wordt op die manier bekeken. Alsof het een prijstechnisch vraagstuk is. Dan kom je niet verder.' Hij pleit voor friskijken en dwarsdenken en wil Nederland zo tien jaar naar voren halen. Ook hoopt hij binnen die termijn zonder rijbewijs in een auto te kunnen rijden.

Nederland verandert te langzaam

MARIEKE HUT / NETTIE BAKKER, VERKEERSKUNDE

 en maatschappelijk gedreven wetenschapper, zo typeert Rotmans zichzelf op social media. Dat deze typering klopt, blijkt wel uit zijn publicaties en boeken. Hij publiceerde meer dan 200 maal over ontwikkelingen rondom klimaatverandering, global change modellering, duurzame ontwikkeling, transities en systeeminnovaties. Ook bracht hij 25 boeken uit over deze onderwerpen, maar dan geschreven voor een breder publiek dan alleen wetenschappers. 'Ik schrijf puur wetenschappelijke artikelen die misschien maar duizend mensen bereiken. Maar ik wil ook honderdduizenden mensen kunnen raken, daarom schrijf ik zeer toegankelijke boeken. Ik probeer mijn ideeën daarin zo eenvoudig en begrijpelijk mogelijk voor het voetlicht te brengen.'

Veranderingen aanjagen

Jan Rotmans is professor en progressor. Professor in duurzame transities en transitie management aan het – door hem zelf opgerichte – onderzoeksinstituut DRIFT (Dutch Research Institute For Transitions) van de Erasmus Universiteit. Progressor omdat hij voor alles fundamentele verandering aanjaagt. Verandering die meer omhelst dan een innovatieve ontwikkeling of omwenteling in één enkel vakgebied of op één

maatschappelijk terrein. 'Ik kijk heel breed. Naar negen velden, te weten onderwijs, zorg, energie, voedsel, bouw, ruimte, water, kunst/culturen en financiën. Mobiliteit valt hier ook onder, namelijk onder ruimte. Het mobiliteitsvraagstuk vind ik een ruimtelijk vraagstuk.'

'Ik ben heel a-typisch', lacht hij. 'Misschien ben ik wel de meest a-typische hoogleraar van heel Nederland.' Hij zit zelden achter zijn bureau en reist continu het hele land, zelfs Europa, door. Rotmans beperkt zich niet tot één werkterrein of een afgekaderd gedachtegoed, integendeel. 'Ik ben multi-en interinterdisciplinair bezig, heb ook met anderen een nieuw vakgebied gecreëerd: transitiekunde, dat bestond nog niet. Ik bestudeer de veranderingen die ik zelf probeer aan te jagen. Dat doet volgens mij niemand in Nederland, ik pas ook niet in een hokje. Wel ben ik een 'gewone' hoogleraar in die zin dat ik promovendi aflever. Ik heb inmiddels 15 mensen mogen begeleiden en er komen er nog een stuk of tien aan. Ik ben dus echt een wetenschapper en publiceer ook veel. Maar dat omvat slechts een kwart van mijn tijd.'

Door een transitiebril

'Van 'mijn' 15 promovendi zijn er al vier hoogleraar. Daar ben ik buitengewoon trots op. Een in

de transitiekunde, maar een ander bijvoorbeeld op het gebied van water, de derde op het vlak van onzekerheden en risico's en de laatste op het gebied van milieu en gezondheid. Heel divers dus. Ik heb wel veel mensen uit de milieuen gezondheidskunde in Maastricht gehaald. Daarbij bekijken ze alles door een transitiebril, dat is en blijft mijn uitgangspunt. Maar ik kan ook zomaar kunst en cultuur kijken, naar ruimte en mobiliteit, naar energie, naar de bouw, naar alles eigenlijk. Wij kijken vanuit een veranderperspectief, in welk veld we ook opereren.'

De professor en progressor durft zichzelf desgevraagd wel een activist te noemen. 'Ik houd me bezig met transformatieve verandering, met fundamentele verandering. Dat doe ik al heel lang. Omdat die verandering relatief traag gaat in Nederland vind ik dat ik dat moet versnellen. Vandaar dat ik onder meer DRIFT en de organisatie voor duurzaamheid Urgenda heb opgericht. Ik probeer de verandering aan te jagen. Het moet namelijk echt sneller. Nederland is vastgelopen, de hele wereld zit eigenlijk vast. We zitten op een onduurzaam pad, doen dingen vervuilend en verspillend. Ik denk dat het uiteindelijk wel goed komt maar probeer tien jaar te winnen, 15 jaar als het even kan. Ik probeer mede te voorkomen dat het weer crisis en chaos

wordt. We hebben in Nederland 30 jaar op de winkel gepast en geen radicale keuzes gemaakt. En dat geldt voor meer landen in Europa.

Ik kies trouwens een Noord-West Europees perspectief. De transitie gebeurt mondiaal, maar elk continent kleurt dat weer anders in. Wat ik in Nederland zie, zie ik ook in Duitsland, België, Engeland, Scandinavië.'

Dwars door alle disciplines heen

Er bestaat een heleboel oud denken wat Rotmans betreft. 'Ik zie niet anders om me heen. Ik ben hartstochtelijk pleitbezorger van friskijkers en dwarsdenkers, typering die ik 15 jaar geleden heb bedacht. Wat ik om me heen zie en vooral hoor is 'ja maar'. Nederland zit vol met 'ja-maar-denken'. En 'ja maar' dooft alle energie. Bij bijeenkomsten verbied ik die uitspraak ook

vaak. We denken heel erg in hokjes, dat leren we zelfs op onze opleidingen. Zelf kijk ik juist dwars door alle disciplines heen. Zie een vraagstuk niet in termen van problemen en oplossingen, ik wil juist kijken, leren en experimenteren. De economische benadering heeft ook veel te veel de overhand, zelfs het verkeer en vervoer wordt op die manier benaderd, alsof het een prijstechnisch vraagstuk is. Dan kom je niet verder. Ik verbaas me er nog steeds over dat zoveel mensen zo smal denken.'

Denkfouten in mobiliteit

'Ik heb jarenlang het systeem van mobiliteit geanalyseerd en dan vooral de persistente fouten daarin. Als ik kijk vanuit verkeersveiligheidsperspectief, zie ik twee ontwikkelingen. Eén waarbij auto's steeds meer worden geleid, zoals bij de experimenten die we nu in Eindhoven doen waarbij we als het ware treintjes creëren. Die worden centraal geleid en iedereen rijdt dan 50 kilometer om files te voorkomen en ongelukken te vermijden. En de tweede ontwikkeling is uiteraard de zelfsturende auto. Want de zwakste schakel is de chauffeur, hoewel iedereen denkt dat hij juist de sterkste is. In Amerika rijden er al honderden zelfsturende auto's, dat ding is al tot in den treure getest. Ik heb zelf geen rijbewijs, heb ik ook nooit gewild, maar ik zie mezelf over vijf tot tien jaar wel in een zelfsturende auto rijden. De vliegende auto is ook nog een mogelijkheid. Die is in feite ook al operationeel, zij het met de nodige kleerscheuren. Proeven laten zien dat verkeersveiligheid erop vooruit gaat als het sturen automatisch gebeurt. Mensen willen daar nog niet aan, de perceptie dat je zelf geen controle hebt over het stuur geeft het verkeerde denkbeeld dat automatisch rijden onveiliger is dan zelf sturen. Daar moeten we vanaf. Kijk maar naar zelfsturende metro's, dat vonden mensen in het begin heel eng. Terwijl ze toch echt veiliger blijken.'

Wisseling van de macht

Transities gaan niet zozeer om de inhoud als wel om een machtswisseling, zo stelt Rotmans. Je moet de bestaande orde breken, daar gaat het hem om. 'En veel vernieuwers in Nederland zijn daar helemaal niet mee bezig, die denken alleen maar 'als iedereen nou maar luistert naar mijn oplossing, dan komt het goed'. Maar op die manier komt het dus niet goed. Wat ik probeer te doen, is die vernieuwers te empoweren. Ik probeer ze van macht te voorzien en de volgende

stap is dan die kennis zo in te zetten dat je de macht breekt van de bestaande orde. Hoe kun je effectief lobbyen? Hoe krijg je een beweging achter je? Veel grote organisaties hebben constitutionele macht, die zetten hun macht bewust in om vooruitgang te blokkeren. Die macht moet je breken. Je hebt namelijk ook innovatieve en transformatieve macht: daarvan is het de bedoeling om macht op te bouwen en die ook daadwerkelijk in te zetten voor vooruitgang. Nieuwe instituties, nieuwe wetten en regels, nieuwe ideeën.'

Vooruit naar vroeger

Rotmans verwacht dat de samenleving zich meer van onderop, bottom up, gaat organiseren. 'Steeds meer mensen worden autonomer en

gaan individueel of in gemeenschappen meer dingen zelf doen. Ze hebben de kennis, de netwerken, de expertise en de sociale media om het te doen.

In de economie zie je hetzelfde gebeuren. Er ontstaat een soort democratiseringsproces omdat heel veel technologie binnen handbereik van mensen komt. Met een 3D-printer kun je binnen afzienbare tijd een tafel printen, zelfs een huis. Internet zorgt dat de productie wordt gedigitaliseerd. Als jij slim organiseert in netwerken, heb je toegang tot bijna alle kennis. En dat betekent dat we op kleine schaal weer dingen kunnen gaan maken en leveren. De techniek maakt het ons mogelijk en de maatschappij gaat zich ook op die kleinere schaal organiseren. Ik noem

dat samenredzaamheid. Op die manier zien we een terugkeer van de ambachtelijkheid, maar op een moderne, innovatieve manier. Of zoals ik het graag noem: vooruit naar vroeger.'

Fundamentele kennis is nodig

Multi-en Interinterdisciplinair, daar is Rotmans een groot voorstander van. 'Ik denk in 'en-en', je hebt ook diepe inhoudelijke kennis nodig. Je kunt niet zonder fundamentele kennis, die moet je kunnen toepassen. Tegelijkertijd moet je nieuwe kennis ontwikkelen. Kijk vanuit een holistisch gezichtspunt, breng verschillende perspectieven bij elkaar en probeer ze te integreren. Dan komen we echt verder.'

Jan Rotmans over

Kantelaars

'In november bracht ik mijn jongste boek 'Verandering van Tijdperk: Nederland Kantelt' uit. Samen met dit boek presenteer ik het netwerk 'Nederland Kantelt'. Het boek laat zien hoe breed en groot de vernieuwingsbeweging in Nederland is op de negen genoemde terreinen. Veel vernieuwers opereren binnen hun eigen domein maar zijn onbekend met vernieuwers in andere domeinen. Nederland Kantelt wil verbindingen leggen tussen de domeinen. Doel van Nederland Kantelt is het aantal actief betrokken mensen bij de vernieuwingsbeweging te vertienvoudigen in vijf jaar: van 250.000 mensen naar 2,5 miljoen. Bij de kanteling van Nederland spelen verschillende typen mensen een cruciale rol. Ik noem ze kantelaars, koplopers en verbinders.'

Urgenda

'Om Nederland duurzamer te maken richtte ik samen met een groep andere koplopers de stichting Urgenda op. Het is dé organisatie voor duurzaamheid en innovatie die Nederland, samen met bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties en particulieren, sneller duurzaam wil maken. Als we ambitieuze doelen stellen, kan er veel veranderkracht uit de maatschappij loskomen.'

Slaap

'Ik werk zo'n 80 uur per week. Ik schrijf veel artikelen in kranten en ik schrijf dus veel boeken. Los hiervan heb ik heel veel praktijkprojecten.

Bovendien geef ik zo'n 150 lezingen per jaar. Slapen? Daar boet ik inderdaad in. Een uur of vier, veel meer slaap ik niet per nacht. Want ik wil ik ook een goede echtgenoot en een goede vader zijn en ik denk ook dat ik dat ben. Ik wil niet de man zijn die het vlees snijdt op zondag. Op zaterdag sta ik gewoon op het voetbalveld, net als elke andere vader en daar geniet ik van. En is er

een feestje, dan doe ik het licht uit, ik heb een druk sociaal leven.

Als ik ergens voor ga, ga ik er ook volledig voor. Dat kost me dus wat slaap maar dat is het me meer dan waard. Ik doe heel veel werk 's nachts zodat niemand er last van heeft. Dan kan ik schrijven en denken, daar is het overdag te druk voor.' ←

